

İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN MAAŞ SORUNU VE İLK ÖĞRETMEN GREVİ (1920)

***

THE SALARY PROBLEMS OF THE PRIMARY SCHOOL TEACHERS
AND THE FIRST TEACHERS' STRIKE IN TURKEY (1920)

Şaban ORTAK*

Eğitimin tarihi, insanın yaratılışı ile başlamaktadır. Yaygın olan hayata hazırlık eğitimi, aile ve toplumda verilmekte olup herhangi bir maddi karşılığı yani ücret gerektirmemektedir. Diğer yandan bilginlerin kendi gayretleriyle gönüllü olarak yürüttükleri eğitim faaliyetlerinde de bir masraf söz konusu olmadığı gibi, bağışlar ve yöneticilerin sağladıkları parasal kaynaklar eğitimin finansmanında önemli yer tutmuştur.

Eğitimin kurumsallaşması ise çok sonraları meydana gelmiştir. Eğitim kurumlarının oluşturulması ile eğitim çalışmaları ile ilgili giderler daha da artmış ve bir finansman sorunu ortaya çıkmıştır. Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden ve eğitim kurumları olarak medreselerin kurulması ile bu sorun ortaya çıkmıştır. İlk Müslüman Türk devletlerinden Karahanlıların hükümdarları Buğra Karahan Ebu İshak İbrahim'in 1065-66 da vakıf** yolu ile Semerkant'ta bir medrese kurduğunu anlaşılmaktadır. Vakıf Belgesi'nde; İslam Dini'nin ,insanın ölümünden sonra da faydası olacak işler arasında saydığı insanların yararlanabileceği eserler bırakmak tavsiyesi üzerine bir medrese yapılmasına karar verildiği, yapılacak medresenin

---

* Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

** Vakıf: İslam Dini'ne göre bir malın kullanımını ve yararlanma hakkını halka tahsis etmek ve o malın kendisini Allah'ın mülkü kabul ederek, insanlar arasında özel mülkiyeti içeren uygulamalardan ebediyen çıkarmaktır. Vakfın dindeki anlamı, yeri ve kuralları ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız: Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü III**, MEB. Yay. İstanbul, 1993, s.377-380; Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukuk-ı İslamiye Kâmusu IV**, Gündüz Gazetesi Yay. Ankara, 1996, s.349-464.

teşkilatı, müderris ve talebelere verilecek maaş ve diğer hediyelerin miktarları vs. belirtilmektedir.¹

Örgün eğitim kurumu olarak medreseler, bütün Müslüman Türk devletlerinde yayılarak varlığını devam ettirmiştir. İslam Dini'nin halka doğru öğretilmesi, zararlı ve sapık dini düşüncelerin önüne geçilmesi, Türk toplumu içinde İslam ahlak anlayışının yayılması gibi işlevleri gerçekleştirmek için kurulan medreseler, aynı zamanda İslam medeniyetinin yükselmesi ve ilerlemesinde önemli rol oynamıştır. Din ve dünya ile ilgili derslerin verildiği medreselerin ihtiyaçları vakfı kuran kişinin bağışladığı gelirlerle karşılanmıştır. Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükselme devirlerinde en gelişmiş çağını yaşayan medreseler, dünyada biliminin ilerlemesine önemli katkı sağlamıştır. Kadızade Rumi (1337-1412), Mirim Çelebi (ölm.1525), Takiyyüddin (XVI.y) matematik ve astronomi alanında, Amasyalı Emir Devlet (1415-1496), Hacı Paşa (1335-1423) Emir Şirvani (XV.yy), Sabuncuzade Şerafettin (1386-1470), Cerrah İbrahim bin Abdullah (XVI.yy) tıp alanında, Piri Reis (ölm.1554) coğrafya alanında,²

Ancak çeşitli nedenlerle (medrese sistemine yapılan müdahaleler ve layık olmayanlara rütbelere verilmesi, beşik ulemalığı vs.) eğitim kurumlarında başlayan bozulmalar³, Osmanlı Devleti'nin gerileme ve yıkılmasındaki etmenlerden birisi olmuştur.

İlköğretim kurumu olarak; Selçuklulardan beri adı kaynaklarda Daru't-ta'lim, Daru'l'ilm, Mektep, Muallimhane, Mektephane gibi isimlerle geçen ve 5-6 yaşındaki çocukların eğitimi için kurulan okullar varlığını devam ettirmiştir. Öğretmenleri medreselerde yetiştirilir ve bazen imamlık görevini de yürütmekteydiler. Genelde cami yakınlarında açılan bu okullarda, isteyen Türk çocuklarına okuma-yazma ve temel dini bilgiler öğretilmekteydi. Bu okulların giderleri de, ya vakıflar veya halk tarafından karşılanırdı.⁴

Osmanlı Devleti'nin gerileme ve çöküş dönemlerinde askeri yenilgilerle eğitim alanında ne kadar geri kaldığı ortaya çıkmış ve bunun giderilmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Bu arada öncelikle askeri alanda yeni okullar açılmış (Mühendishane-i Bahrî-i Humayun 1773'te,

¹ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi** (Başlangıçtan 1997'ye), İstanbul Kültür Üniversitesi Yay, İstanbul, 1997, s.20-21.

² Aykut Kazancıgil, **Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji**, İstanbul, 2000, s.34-35,40-42,49-55,95-98,104-109, 124-130, 134-140.

³ İsmail Hakkı Uzançarşılı, **Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı**,TTk.Yay. Ankara,1988, s.67-73.

⁴ Osman Ergin, **Türk Maarif Tarihi I-II**, İstanbul, 1977, s.82-96.

Mühendishane-i Berrî-i Hümayun 1793'te, Tıbhane-i Âmire 1826'da) Kont Bonneval (Humbaracı Ahmet Paşa) ve Baron de Tot gibi yabancı uzmanlardan yararlanılmıştır⁵.

Diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da batılılaşma, yani batılı eğitim düşüncelerinin ve kurumlarının Osmanlı Devleti'ni etkilemesi XIX. Yüzyılda artarak devam etmiştir. Geleneksel eğitim kurumları medreselerin yanı sıra mekteb, sıbyan mektebi, rüştiye, idadi, sultani, darulfünun gibi yeni ve batılı tarzda eğitim veren okullar açılmış, Fransa eğitim sistemi örneği Maarif-i Umumiye Nizamnamesi çıkarılmıştır⁶.

Osmanlı Devleti'nde ilköğretim zorunluluğu getirilmesi, II. Mahmut Dönemi'ne rastlamaktadır. 1824 yılında bir ferman yayınlayan II. Mahmut, çocukların ilim öğrenmelerinin önemi üzerinde durmuş ve çıraklığa verilecek veya çalışacak olan çocukların önce mektebe gitmeleri gerektiğini ilan etmiştir. Fakat bu zorunluluk, hemen uygulamaya geçirilemediğinden, Hükümet 1868'de aynı amaçla yeni bir Beyanname yayınlamıştır.⁷

Sıbyan okullarının giderleri ya vakıflar veya halk tarafından karşılanırdı. 1847'de çıkarılan bir Talimatname ile Sıbyan Mektepleri'nin açılması, programları, öğretim süresi gibi konularda düzenlemeler yapılmaktaydı. Yine bu Talimatnameye göre öğretmenlerin maaşları eskiden olduğu gibi, herkesin gelirin'e göre ayda vereceği 1-12 kuruşla ödenecekti. Fakat öğretmenler, bundan sonra bağış ve kömür parası toplamayacaklardır.⁸

İlköğretim sayılan okul öğretmenlerinin maaşları ile ilgili bir başka düzenleme de 1869'da çıkarılan "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi"dir. Buna göre, her mahalle veya köyde en az bir okul olacak, nüfusu karışık yerlerde her topluluk için ayrı bir okul açılacak (Madde:3), Sıbyan mekteplerinin yapım, tamir ve öğretmen masrafları ilgili topluluk tarafından karşılanacaktır (Madde:4), Maarif-i umumiyenin gelirleri; devlet bütçesinden, halkın vereceklere yardımlar (Hükümet kararı ile zorunlu) ve vakıf gelirleri ile Sultaniye öğrencilerinden alınacak ücretlerdir (Madde:192), Sıbyan mekteplerinin öğretmen maaşları ve diğer giderleri kendi topluluklarına tarafından karşılanır ve bu topluluk üyeleri

⁵ Osman Ergin, **Türk Maarif Tarihi I-II**, s.315-354.

⁶ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, TTK.Yay.Ankara, 1996, s.113-115,121-125; Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi VII**, TTK.Yay, Ankara,1988, s.193-219; Hasan Ali Koçer, **Türkiye'de Modern Eğitim Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)**, MEB, İstanbul, 1970, 43-91.

⁷ Mahmut Cevad, **Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı**, Maarif-i Umumiye Nezareti Yay. Matbaa-i Amire, İstanbul, 1338 (1922), s.1-3,95-6.

⁸ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, s.142.

için belirlenen miktar senelik 960 kuruştan az olamaz, bunlar okul vakıfları ve topluluk ileri gelenleri tarafından toplanır ve harcanır (Madde:198).⁹

Derviş Paşa'nın Maarif Nazırlığı zamanında (1872); köy okullarının giderleri için tarımla uğraşanlardan alınan öşür vergisinin onda biri oranında vergi alınması kararlaştırılmışsa da bu uygulama fazla devam edememiştir.¹⁰ Maarif bütçesinin, okul yapımı ve öğretmen maaşları (Sıbyan Mektepleri hariç) için yetersiz gelmesi üzerine aşar* ve müsakkıfat** vergilerine zam yapılması kararlaştırıldı.(25 Şubat 1884)¹¹ Merkez ve köy Sıbyan Mekteplerinin açılması, öğretmen tayini ve ders çizelgeleri 1892'de yayımlanan Talimatnamelerle düzenlenmiştir.¹²

Eğitimle ilgili düzenlemelerin en önemlilerinden birisi de 1876 Anayasası'dır. Anayasa'nın 15. maddesi ile eğitim işlerinin kanunlar çerçevesinde serbest olduğu, 16. maddesiyle çeşitli toplulukların dini eğitimlerinin garanti altına alınmaktadır. Anayasa'nın 114. maddesi ile; Osmanlı vatandaşlarının hepsi için ilköğretim, zorunlu kılınmıştır.¹³

1883'te yalnız idadiler için "Hisse-i Maarif" adıyla Aşar Vergisi'nden %15, Emlak Vergisi'nden %5 oranında pay alınması kararlaştırılmış iken daha sonra Aşar Vergisi'nden alınan payın %10'u Menafi' Sandıklarına, %5'i de Nafia'ya verilmiştir.¹⁴ 1904 yılında ilkokul giderlerini karşılamak üzere belirlenmiş gelirler şunlardır: Avarız vergisinden hisse, hayırlı işler için vasiyet edilmiş paralardan hisse, toplanacak kurban derisi ve fitreler, salma, öğrencilerden alınacak ücret, vakıflardan elde edilecek gelirler.¹⁵

İlkokul eğitiminin gerçekleştirilmesi ve gerekirse seyyar okullar açılması, ilkokul, ortaokul ve Darulmuallimin-i İptidailer, çalışanlar için akşam okulları açılmasını yerel hizmetlerden sayan (Madde:78) "İdare-i

⁹ **Düstur**, Birinci Tertip, c.II, s. 184-219; Mahmut Cevad, **Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı** s.469-470,507-509.

¹⁰ Mahmut Cevad, **Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı**, s.126.

* Aşar veya Öşür Vergisi: Tarımla uğraşan müslüman vatandaşların elde ettikleri gelirlerinden onda bir oranında alınan vergidir. Daha geniş bilgi için bakınız: Mehmet Zeki Pakalın, s.96-98.

** Müsakkıfat veya Musakkafat Vergisi: Ev, dükkan,bağ ve bahçe gibi taşınmazlardan alınan vergidir. Bkz; Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü II**, s.626.

¹¹ Mahmut Cevad, **Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı**, s.236-8.

¹² Mahmut Cevad, **Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı**, s.314-337.

¹³ Suna Kili-Şeref Gözübüyük, **Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifaktan Günümüze)** Türkiye İş Bankası Yay. İstanbul, 2000, s.44,55.

¹⁴ Mustafa Ergün, **İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)**, Ankara, 1996, s.165.

¹⁵ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, s.198.

Umumiye-i Vilayat Kanun-ı Muvakkati"ne (26 Mart 1913) göre; Maarif ve menafi' yardım hisseleri olarak Aşar'a ve vergilere eklenen miktar ile vilayetlerce yapılan okulların gelirleri, yerel gelirlerden sayılmıştır(Madde:80). Aynı kanununun 82. maddesi ile, ilkokul, ortaokullar, geceli ve gündüzlü Darulmuallimin-i İptidailerle sancaklardaki idadilerin her türlü maaş, okul yapımı ve tamir masrafları İdare-i Hususiye-i Vilayet (İl Özel İdareleri) bütçelerine yüklenmiştir.¹⁶

İlköğretimle ilgili olarak çıkarılan ilk kanun "geçici" olarak çıkarılan ve Cumhuriyet Dönemi'nde de uygulanmasına devam edilen "Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati" (Geçici İlköğretim Kanunu)dur (24 Ekim 1913)¹⁷. Bu kanuna göre; ilköğretim zorunlu ve devlet okullarında parasızdır (Madde:1), isteyen devlet okullarında, özel okullarda veya ailesi yanında yapabilir (Madde:2), süresi 6 yıl (Madde:5), her köy veya mahallede en az bir okul olacaktır (Madde: 8), İlkokulların arsa, yapım, tamir, aydınlatma, öğretmen ve diğer görevlilerin maaşları ve sair bütün giderleri buldukları mahalle veya köy halkının zorunlu harcamalarındandır, köy veya mahallenin bağlı olduğu kaza veya vilayet idare meclisleri bu masrafları Aşar Vergisi ile yükümlü tarımla uğraşanlardan, ticaret ve sanatla uğraşanlardan Temettü' Vergisi* ile uygun oranlarda hesaplanır ve yükümlülere paylaştırır (Madde:15), devlet gerekli gördüğü merkezlerde Mekatib-i İptidaiye-i Umumiye açar ve ücretli öğrenci kabul eder (Madde:18), Mekatib-i İptidaiye-i Umumiye, Devre-i İptidaiye: 7 ve 8 yaşlarındaki çocuklar için, Devre-i Vasatiye: 9 ve 10 yaşlarındaki çocuklar için, Devre-i Aliye: 11 ve 12 yaşındaki çocuklar için (Madde:23) vs. şeklinde yeni düzenlemeler yapılmaktaydı.

Kanunla, İptidai Mekteplerin masrafları devlet ve vilayet bütçelerinden sağlanması kararlaştırılmıştır: Devletçe gerekli görülen yerlerde açılanların masrafları kısmen veya tamamen devlet bütçesinden (Madde:66), diğer bütün ilkokulların masraflarının tamamı, Darulmuallimin-i İptidaiyelerin öğretmen ve memur maaşları, ilkokul müfettişleriyle memurların maaşları, müfettişlerin yollukları, Darulmuallimin-i İptidai öğrencilerinin yiyecek, giyecek ve yatacak gibi bütün giderleriyle binaların yapım tamir ve kira, her türlü ders giderleri, ilkokulların müfettiş ve idare memurlarının odalarının donanım ve evrak

¹⁶ **Düstur**, İkinci Tertip, c.V, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1332/1916, s.186-216.

¹⁷ **Düstur**, İkinci Tertip, c.V, s.804-823.

* Temettü' Vergisi: Tüccar ve esnafın yıllık gelirlerinden değişik oranlarda alınan bir vergi türüdür. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü III**, s.453-5.

giderleri, ilkokulların kütüphanelerinin ve fakir çocukların kitap giderleri Vilayet bütçesinden karşılanacaktır (Madde:67).

Kanun, ilköğretimle ilgili öğretmen, idareci ve müfettişlerine verilecek maaşları da şu şekilde belirlemiştir:¹⁸

Görevli	1.Sınıf:	2.Sınıf:	3.Sınıf:	4.Sınıf:	5.Sınıf:	6.Sınıf:	7.Sınıf:
İptidai Öğret.	1000	800	600	500	450	400	300 Kuruş
Dar. Mual. İbt. Öğrt.	1000	800	700	600	500	---	---
“ “ “ Müd. Yrd.	1100	900	850	---	---	---	---
“ “ “ Müd.	1400	1300	1200	---	---	---	---
Mek. İbt. Müfet.	1500	1200	1000	800	600	---	---

Yapılan bu düzenlemelerden de anlaşılacağı gibi ilköğretimle ilgili bütün masrafların karşılanması, vilayet özel idare bütçelerine yüklenmişti. Bu uygulama Cumhuriyet Dönemi'nde 5166 Sayılı “Özel İdarelerden Aylık Alan İlkokul Öğretmenlerinin Kadrolarının Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilatına Alınması Hakkında Kanun” un çıkarılmasına kadar devam etmiştir(30 Ocak 1948).¹⁹

Ancak ilköğretim masraflarının il özel idarelerince karşılanması yönteminin uygulanması sırasında çeşitli aksaklıklarla karşılaşmıştır. 1918-1920 yıllarında savaş yılları ve sonrasında ilkokul öğretmenleri ve diğer memurların aylıklarını ödenmesinde sıkıntı çekilmiştir. Bu tür olaylar basına da yansımıştır. Nitekim 10 Aralık 1918 tarihli *Hadisat*'ta; Giresun öğretmenlerinin altı aydır maaş alamadıkları, yiyecek yardımından yararlanamadıkları ve zor durumda olduklarına dair haber yer almakta ve Maarif Nezareti'nin dikkati çekilmektedir.²⁰

Hükümet, ilkokul öğretmenlerinin durumlarını iyileştirmek amacıyla “Ekmek Bedeli” adı altında bir ödeme yapılmasını kararlaştırmış ise de, özel idare bütçeleri mevcut maaşları bile ödeyememekteydi. İlkokul öğretmenleri ve özel idareden maaş alan diğer memurların maaşlarını ödemekte sıkıntı çeken vilayet ve sancaklar (Konya, Kütahya, Trabzon, Diyarbakır, Kastamonu, Sivas, Silifke, İzmit) Ağustos 1919'da Dahiliye Nezareti'ne müracaat ederek ek ödenek istemişlerdi.²¹ Genel bütçeden fazla-i varidat karşılık gösterilerek, özel idare bütçeleri “Pahalılık Zammı” faslına para aktarılmış ve ödeme yapılabilmıştır.²²

¹⁸ **Düster**, İkinci Tertip, c.V, s.816-7

¹⁹ **Düster**, Üçüncü Tertip, c.XXIX, s.742.

²⁰ Zeki Sarhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü I** (Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne 30 Ekim 1918-22 Temmuz 1919), TTK Yay. Ankara, 1993, s.59.

²¹ **BOA.DH.UMUM**.Dosya: 11/47-2, Vesika No:7.

²² **BOA.DH.UMUM**.Dosya:11/47-1, Ves.No:56.

Benzer durum İstanbul için de geçerli olduğundan, öğretmenler telgraflar çekerek başvurularında bulunmuşlar, konu Vilayet Meclis-i Umumisi'nde görüşülmüş ve İtibar-ı Milli Bankası'ndan 30.000. lira kredi alınmasına karar verilmiştir.²³ Mesele Meclis-i Vükela'da da görüşülmüş ve öğretmenlerin maaşlarının ödenmesi için gerekli işlemlerin bir an önce tamamlanması kararlaştırılmıştır.²⁴ Fakat bu çözüm, geçici olmuş ve 27 Ağustos 1919 tarihli *Akşam Gazetesi*'nde öğretmenlerin aylardır maaş alamadıkları şeklinde haber çıkmıştır.²⁵

Zamanın ilerlemesi ve ilkokul öğretmenlerinin maaş sorununa kalıcı bir çözüm bulunamaması nedeniyle basında benzer haberler, 1920 Şubatı'nda daha sık yer almaya başlamıştır.²⁶ Nitekim 10 Şubat tarihli *İleri Gazetesi*'nde yayınlanan bir mektup ilkokul öğretmenlerinin durumunu yansıtmaktadır. Öteden beri maaşlarının zamanında verilmediğini, Aralık zamları ile Ocak maaş ve zamlarının alamadıklarını, bu nedenle zor durumda kaldıklarını belirten öğretmenler, Maarif Müdürlüğü'ne yaptıkları müracaatlarda, gerekli yerlere yazıldığı cevabını aldıklarını, İstanbul Valiliğinin boş olması nedeniyle derhanelerini anlatacak kimse bulamadıklarını ve tek suçlarının eğitimin en zor kademesi olan ilkokul öğretmenliğini seçmek olduğu görüşünü dile getirmişlerdir. Çünkü diğer kademedeki okullarda Maarif Nezareti'ne bağlı çalışan öğretmenlerle öteki devlet memurlarının maaşlarını zamanında alabildiklerini belirten ilkokul öğretmenleri, diğer öğretmenlerin yararlandıkları terfi ve benzeri haklar bir yana, kazanılmış hakları olan maaşlarının zamanında ödenmesini ve adalet istediklerini vurgulamaktadırlar.²⁷

İstanbul İl Genel Meclisi'nin aldığı kararın irade-i seniyye ile onaylandığı ve Maliye Nezareti'nin, Mart ayı başlarında ödenmek üzere Maliye Nezareti'nin 50.000. liralık bir çeki İstanbul Vilayeti'ne verdiğine²⁸ dair haberler yayınlanmasına rağmen öğretmenlerin maaş sorunlarına bir çözüm bulunamamış ve Meclis-i Mebusan gündemine gelmiştir. Ertuğrul (Bilecik) Mebusu Mehmet Sadık Bey,16 Şubat'ta Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu'nun ilkokul yapımı ve öğretmenlerin maaşlarının ödenmesi ile ilgili 15. maddesinin acilen görüşülmesine dair bir teklif vermiş ve bu teklif

²³ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I*, s.144.

²⁴ Nilüfer Zırh, *Meclis-i Vükela Mazbataları* (Ocak 1919-Eylül 1919) (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Ün. AlİTE), Erzurum, 2000, s.88.

²⁵ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü II* (Erzurum Kongresi'den TBMM'ye 23 Temmuz 1919-22 Nisan 1920), TTK Yay, Ankara, 1994, s. 72.

²⁶ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü II*, s.383,385,389.

²⁷ *İleri*, No:752 (10 Şubat 1336/1920), s.2.

²⁸ *İleri*, No:753 (11 Şubat 1336/1920) s.2; *İleri*, No:760 (18 Şubat 1336/1920) s.3.

Layiha Encümeni'ne gönderilmiştir.²⁹ Zaten bu tarihlerde Maarif Encümeni'nde de Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu görüşülmekteydi.³⁰ Mebuslardan Samih Fethi (Sivas), Mazhar Müfit (Hakkâri) Beyler 17 Şubat'ta bir takrir vererek İdare-i Hususiyelerden (İl Özel İdare Bütçeleri) maaş alan öğretmenlerin maaşlarını zamanında alamamalarının sebeplerini Hükümet'ten sormuşlardır.³¹ Hükümet, bu konuda Meclise bilgi vermek üzere Umur-ı Mahalliye-i Vilayet Müdürü Hüseyin Hüsnü Bey'i görevlendirmiştir.³²

Edirne Mebusu Galip Bahtiyar Bey de 23 Şubat'ta konuyu tekrar gündeme getirmiş ve Hükümet ve Encümen tarafından yapılanların Meclis'te açıkça görüşülmesini istemiştir. Yapılan tartışmalardan sonra takririn de soru önergesi olarak Maarif Nezareti'ne gönderilmesi kararlaştırılmıştır.³³

Yapılan başvurular üzerine Meclis-i Mebusan İstid'a Encümeni, il özel idareleri bütçelerinin gelir yetersizliği nedeniyle öğretmenlere maaş verememekte oldukları bu nedenle öğretmen maaşlarının genel bütçeden ödenmesine dair bir mazbata hazırlayarak genel kurula sunmuştur.(23 Şubat 1920)³⁴ Meclis'te İki Aylık 1920 Bütçesi görüşülürken de Galip Bahtiyar Bey ve arkadaşları, bu konu için 30.000. lira ek ödenek ayrılmasını istemişler ve yapılan görüşmelerden sonra öneri kabul edilmiştir.³⁵ Öğretmenlerin genel bütçeden ödenmesi ile ilgili kanun teklifleri Maarif ve Layiha Encümenleri ile genel kurul arasında gidip gelirken³⁶ zaman geçmiş ve bir sonuç alınamamıştır.

Basında yer alan haberler ve başvurulardan sonuç çıkmaması üzerine, Maarif Müdürü ile görüşerek, birikmiş maaşları ödenmediği takdirde göreve devam edemeyeceklerini bildirmişlerdir. Maarif Müdürü, sorunun birkaç gün içinde çözüleceğini söyleyerek, göreve devam etmelerini istemiş ve durumu Maarif Nezareti ile Valiliğe bildirmiştir.³⁷

Öğretmenlerin başvurusu üzerine Maliye Nezareti, İstanbul Vilayeti emrine 20.000. lira vermiştir.³⁸ Ancak bu para ile sadece Ocak ayı maaşı

²⁹ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, Devre:4, İctima Senesi:1 c.I, s.88. Eser bundan sonra MMZC şeklinde kısaltılmış olarak verilmiştir.

³⁰ **İleri**, No:767 (25 Şubat 1336/1920) s.4.

³¹ **MMZC**. c.I, s.104.

³² **İleri**, No:766 (24 Şubat 1336/1920) s.6.

³³ **MMZC**. c.I, s.153-4.

³⁴ **MMZC**. c.I, s.164.

³⁵ **MMZC**. c.I, s.194-207.

³⁶ **MMZC**. c.I, s.239.

³⁷ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü II**, s.398.

³⁸ **İleri**, No:772 (1 Mart 1336/1920) s.3.

ödenebilecektir. Öğretmenler ise birikmiş bütün maaşlarının ödenmesini istediklerinden 1 Mart 1920 tarihinden itibaren greve başladılar. Greve 200 okuldan 944 öğretmen katılmış ve grevden 20.000. öğrenci etkilenmiştir. Öğrenciler, öğretmenlerinin isteklerinin yerine getirilmesini ve kendilerinin eğitimsiz bırakılmamalarını istediler. İstanbul Valisi, Dahiliye Nazırı ile görüştü. Öğretmenler, yaptıklarının bir grev olmadığını, çünkü maaş artışı değil maaşlarının ödenmesini istediklerini açıkladılar. Bu ilk öğretmen grevinde kamuoyu ve basın, onları destekliyordu.³⁹ 4 Mart'ta 24.000. lira ödenek daha ayrıldı ise de, bu miktar toplam 90.000. lira olan birikmiş maaşların ödenmesi için bile yeterli değildi.⁴⁰

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde öğretmenlerin maaşlarını ödeyemeyen il özel idarelerinin bağlı oldukları Vilayet Meclis-i Umumiler, bu maaşların genel bütçeden ödenmesine karar vermişler ve ilgili Nezaretlere müracaat etmişlerdir.⁴¹ Meclis-i Mebusan'da bu konu ile ilgili çalışmalar yapan Mazhar Müfit (Hakkâri) ve Şükrü Nasih (Urfa) Beyler Dahiliye Nazırı ile görüşmüşlerdir.⁴² Dahiliye Nezareti, Vilayet Muavenet Tertibi'den İstanbul Vilayeti'ne 30.000. lira vermiş ve önceden mevcut 24.000. lira ile birlikte öğretmenlerin maaşının ödenmesi için az da olsa bir kaynak sağlanmıştır.⁴³

Diğer taraftan Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Sanayi' Mektepleri öğretmenleri de birkaç aydır maaşlarını alamazlarken, Ziraat Mektebi öğretmenlerinden Konya'da 18, Bursa'da 7 ve Bolu'da birkaç tanesi açığa alınmıştır.⁴⁴

Dahiliye Nezareti'nin tahsis ettiği 30.000. lira, Divan-ı Muhasebat'ın vize vermekte gecikmesi nedeniyle ödenememiştir. Maarif Müsteşarı da yaptığı açıklamada, öğretmenlerin maaş alamamaları nedeniyle haklı olduklarını ancak öğretmenlerin görevi bırakarak bir netice elde edemeyeceklerini, okullara dönerek Hükümet'i bir sorundan kurtarmalarını istedi. Öte yandan öğretmen temsilcileri ile görüşen İstanbul Valisi de öğretmenlere, Kanunusani maaşlarının verilmesinden sonra göreve başlamaları çağrısında bulunmuş ve aksi takdirde lehlerine olan kamuoyunun aleyhlerine döneceğini belirtmiştir. Öğretmen temsilcileri ise, Şubat maaşlarından hiç bahsedilmediğini, gerekirse İtibar-ı Milli Bankası'ndan kredi alınabileceğini ve bunun faizini de öğretmenlerin ödeyebileceğini belirtmişlerdir. Bu arada grev genişlemiş, Gebze

³⁹ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü II**, s.400-401,406.

⁴⁰ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü II**, s.409.

⁴¹ **İleri**, No:773 (3 Mart 1336/1920) s.2.

⁴² **İleri**, No:773 (3 Mart 1336/1920) s.2.

⁴³ **İleri**, No:774 (4 Mart 1336/1920) s.2.

⁴⁴ **İleri**, No:775 (5 Mart 1336/1920) s.2.

öğretmenleri görevi bırakmışlar, Şile'dekilerin de bırakma ihtimali ortaya çıkmıştır.⁴⁵

Dahiliye Nezareti'nden ayrılan para ve elde mevcut olan miktardan 9 Mart'ta öğretmenlere Kanunusani maaşları verilmeye başlanmış, Vilayet Mektupçusu da yaptığı açıklamada, Şubat maaşının ödenmesi için girişimlerde bulunulmakta olduğunu belirtmiştir. Bir aylık maaşların ödenmesinden sonra grevdeki öğretmenler arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bir kısım öğretmenler, Şubat maaşlarının ödenmesi ve sonraki aylar için de güvence verilmesini isterken, bir kısmı da göreve başlamak görüşündeydiler.⁴⁶

İstanbul'da basın ve Meclis'te bu tartışmalar yapılırken, İzmit ve Adapazarı'ndaki öğretmenler de harekete geçmişlerdi. İzmit Mebusu Sırrı Bey'in Meclis kürsüsünden dilenecek duruma geldiklerini söylediği⁴⁷ ve Temmuz'dan beri maaş zamlarını alamayan öğretmenler, görevlerini terk etmişler, ancak tedarik edilen bir miktar para ile ihtiyaçları kısmen giderildikten sonra yeniden görevlerinin başına dönmüşlerdir.⁴⁸ İzmit ve Adapazarı öğretmenleri, 6 Mart'ta Dahiliye Nezareti'ne bir telgraf çekerek; maaşlar ödenmeyince okulları kapatmak yerine, gereksiz memurlukların kaldırılarak yapılacak tasarruflarla maaşların ödenmesini önerdiler.⁴⁹

Hükümet ve yerel idarecilerin göreve başlamalarına dair çağrılarına karşı öğretmenler 6 Mart'ta Reşit Paşa Nümune Mektebi'nde toplanarak; birikmiş iki aylık maaşlarının ödenmesini ve sonraki aylar için de teminat verilmesi isteğini içeren bir bildiri hazırladılar.⁵⁰

10 Mart'a gelindiğinde hâlâ grev devam etmekte ve Maarif Müdürü, Şubat ayı maaşlarının ödenmesi için çalışmakta idi. Tartışılan konulardan biri ileriki ayların maaşlarının nasıl teminat altına alınacağı idi. Maarif Müdürü'ne göre, bütçenin hazırlanışında bir yanlışlık olmadığı, ancak gelirlerin toplanması ve dağıtımında aksaklıkların yaşandığını, özellikle gayr-i müslimlerin Maarif Hissesi'ne katılmamalarının gelirlerin azalmasına yol açtığını söylemiştir. Vilayet Mektupçusu Eved Bey de gelecek ayların maaşlarının garanti edilmesinin tartışmalı ve normal şartlarda bile uygulanması zor bir iş olduğu ve Maliye Nezareti'nin vilayetin

⁴⁵ İleri, No:778 (7 Mart 1336/1920) s.2.

⁴⁶ İleri, No:780 (9 Mart 1336/1920) s.2.

⁴⁷ MMZC. c.I, s.153.

⁴⁸ İleri, No:772 (1 Mart 1336/1920) s.3.

⁴⁹ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü II**, s.413.

⁵⁰ İleri, No:779 (8 Mart 1336/1920) s.2; Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü II**, s.415.

müracaatlarına gösterdiği lakaytlığın öğretmenlerin bu duruma düşmelerine neden olduğu görüşünü dile getirmiştir.⁵¹

13 Mart'ta Maarif Nazırı, kendisini ziyaret eden bir grup öğretmene, grevden vazgeçmeleri öğütünde bulundu ve gazetecilere de ertesi günü okulların açılacağını söyledi. Valilik de yayınladığı bildiri ile öğretmenleri görevlerine dönmeye çağırdı.⁵² Diğer taraftan Şubat maaşlarının, Maliye Nezareti'nin kefaletiyle vilayet gelirleri karşılık gösterilerek Ziraat Bankası'ndan alınacak para ile ödenmesi kararlaştırıldı. 14 Mart tarihli gazetelerde de okulların bir-iki güne kadar açılacağına dair haberler yayınlandı.⁵³

İstanbul Maarif Müdürü Mustafa Bey, *Akşam Gazetesi*'ne yaptığı açıklamada; öğretmenlerinin yaptıklarını bir grev olarak değerlendirmemiş ve öğretmenlerin zaruret nedeniyle görevlerine gelediklerini, onları teşvik eden olmadığını, Özel İdare'den maaş alan bütün öğretmenlerin bu işe katıldığını belirtmiştir. 15 Mart'ta da Şubat maaşları ödenmeye başlanmıştır.⁵⁴ Maarif Müdürü'nün de belirttiği gibi öğretmenler kendiliklerinden bu eylemi gerçekleştirmişlerdir. Hatta bu konuda sessiz kalan Muallimler Cemiyeti, 10 Aralık 1920'de yapılan genel kurul toplantısındaki konuşmalarla eleştirilmiştir.⁵⁵ Cemiyet üyelerinin çoğunun sultani, idadi ve yüksek okul öğretmenlerinden olması ve ilkökul öğretmenlerinin sorunları ile gereği gibi ilgilenilmemesi, ilkökul öğretmenlerinin 18 Kasım 1921'de "Mekatib-i İptidaiye Muallime ve Muallimleri Cemiyeti"ni kurmalarına yol açmıştır.⁵⁶

Şubat ayı maaşlarının ödenmesi üzerine öğretmenler görevlerine dönmeye başlamışlardır. Ayrıca Mart ayı maaşlarının ödenmesi için de çalışmalar başlatılmış ve 1335/1919 yılı Aşar gelirlerinden ayrılan Maarif Hisselinin Defterdarlıktan tahsil edilmesinden sonra ödenmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁷

İstanbul'da da öğretmenlerin maaş sorunu geçici çözümlerle giderilmesi ve onların görevlerine dönmelerinden sonra, bu mesele geçici bir süre için de olsa kamuoyunun gündeminden düşmüştür.

⁵¹ İleri, No:781 (10 Mart 1336/1920) s.4.

⁵² Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü II*, s.424.

⁵³ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü II*, s.422,426.

⁵⁴ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü II*, s.431.

⁵⁵ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III* (TBMM'den Sakarya Savaşı'na 23 Nisan 1920- 22 Ağustos 1921), TTK Yay. Ankara, 1995, s.321.

⁵⁶ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV* (Sakarya Savaşı'ndan Lozan'ın Açılışına) (23 Ağustos 1921-22 Kasım 1922), TTK. Yay. Ankara, 1996, s.150.

⁵⁷ İleri, No:786 (22 Mart 1336/1920) s.4; İleri, No:793 (29 Mart 1336/1920) s.3.

1920 Mart ve Nisan ayları, ülkemiz için önemli olayların olduğu tarihi zaman kesitlerinden biri olmuştur. 16 Mart'ta İstanbul resmen işgal edilmiş, Meclis-i Mebusan çalışamaz hale gelmiş ve daha önce büyük ölçüde fiilen İstanbul Hükümeti'nden çıkmış olan Türk Milleti'nin idaresi, Ankara'da toplanan TBMM'ne ve onun Hükümeti'ne geçmiştir.

TBMM Hükümeti de, eğitim alanında eskiden beri uygulamada olan esasları devam ettirmiş ve bu arada ilkökul öğretmenlerinin maaşlarının Özel İdare Bütçelerinden ödenmesi uygulaması da sürdürülmüştür. Ancak savaş yıllarının olumsuz şartları içinde gelirlerin azalması ve tam olarak toplanamaması nedeniyle ilkökul öğretmenlerinin maaşlarının ödenmesinde sorunlar kendini göstermiştir.

1920 Haziranı'nın sonlarına doğru basında öğretmenlerin içinde buldukları ekonomik durumlarla ilgili haberler çıkmaya başladı.⁵⁸ TBMM'nin açılmasından sonra İzmir Mebusu Hacı Süleyman Efendi, seçimler sırasında kendisine yapılan müracaatlar nedeniyle, 22 Mayıs'ta bir takrir vererek, İdare-i Hususiyelerin kaldırılarak eğitimin eskiden olduğu gibi cemaatler tarafından idaresi ve maaşlarında ilgili cemaat tarafından ödenmesini teklif etmiş ve takrir Maarif ve Maliye Encümenlerine havale olunmuştur.⁵⁹

Kütahya öğretmenlerinin şikayetleri üzerine İzmir Mebusu Reşid Bey ve arkadaşları, TBMM'ne bir takrir vererek, maaşları ödeyemeyen bütün vilayet bütçelerine, genel bütçeden yardım edilmesini istemişler ve bu takrir de Heyet-i Vekile'ye havale olunmuştur.⁶⁰

Siverek Mebusu Mustafa Lütfi Bey, Maarif Vekaleti'nden Siverek Livası öğretmenlerinin sekiz aydır maaş alamamalarının sebeplerini sormuştur.⁶¹ Bu takrir ile Elaziz Mebusu Hüseyin Bey'in aynı konuyla ilgili sorularını, Maarif Vekili Dr. Rıza Nur Meclis'in 17 Temmuz tarihli oturumunda cevaplandırmıştır. Rıza Nur konuşmasında; Maaş alamama sorununun bütün yurdu ilgilendirdiğini ve bununla ilgili olarak Vekalet'e birçok yazı ve dilekçe geldiğini belirttikten sonra, "beş aylık acı bir yoksulluğun dayanma güçlerini aşması nedeniyle kaymakamlığa ve Canik Mutasarrıflığı'na başvurduklarını ve çare bulunmamasından dolayı bazı arkadaşlarının mesleklerini bıraktığını, kalanlarında ev eşyalarını satarak hayatlarını devam ettirdiklerini belirtip yardım isteyen" ve "Çarşamba Umum Mekatib-i İptidaiyesi" imzalı telgrafi okumuştur.

⁵⁸ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü III**, s.89,96.

⁵⁹ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre: I,c.II, s.7-8. Eser, bundan sonra TBMM.ZC. şeklinde kısaltılmış olarak verilecektir.

⁶⁰ **TBMM.ZC.I/II**, s.87-90.

⁶¹ **TBMM.ZC.I/II**, s.257.

TBMM'ne gönderilen ve üç aylık maaş alamadıklarını belirten Rize öğretmenlerinin, Vekalet'e gönderilen ve yedi aydır maaş alamadıklarını belirten Merzifon öğretmenlerinin, Muhasebe-i Hususiyeden paralarını alamadıklarını anlatan Isparta öğretmenlerinin telgraflarından bölümler okuyan Dr Rıza Nur, daha uzun süredir (Siirtli öğretmenler 1918 Şubatı'ndan beri) maaş alamayan öğretmenlerin başka işler yapmaya başladıklarını anlatmıştır. Konuşmasının devamında sorunun nedenlerini; özel idare gelirlerinin yetersizliği, bazı yerlerde maliye memurlarının kasten para vermemeleri, bazı yerlerde memurların gelirleri toplayamadıkları ve bundan dolayı cezalandırılmadıkları, bazı yerlerde toplanan paraların amacı dışında kullanılması gibi sebeplere bağlayan Vekil, maaş alamamaları nedeniyle görevlerine son verilmesini isteyen Antep'li öğretmenlerinin telgrafını ve Antep'te parasızlık yüzünden 44 okuldan 23'ünün kapandığını belirten resmi yazıyı okumuştur. Maarif Vekili daha sonra 8 maddelik bir kanun teklifi getirmiştir. Buna göre; Muhasebe-i Hususiyeler kaldırılacak, gelirleri Maliye toplayacak, Maarif hisseleri Ziraat Bankası'nda toplanacak, öğretmenler de bütün devlet memurları gibi maaşlarını genel bütçeden alacaklardır.⁶² Fakat görüşmelerden bir sonuç çıkmamış ve işgal altındaki yerlerden gelen ve Muhasebe-i Hususiyeye'den maaş alanlara genel bütçedeki "Vilayata Muavenet Fası"ndan yardım yapılması için Hamdi Bey (Canik) bir kanun teklifi vermiş, 6 Eylül'de TBMM'nde kabul edilerek yasalaşmıştır.⁶³ Öğretmenlerin genel bütçeden maaş almaları meselesi, 6 Eylül'deki oturumda da görüşülmüş ise Meclis'in prosedürüne göre işlem yapılması ve fikir ayrılıkları nedeniyle bir sonuç alınamamıştır.⁶⁴

Diğer taraftan İstanbul'da da öğretmenlere maaşları verilemediğinden, öğretmenler okula gitmemişler ve okullar açılmamıştır. Bir aylık maaşların verilmesi ve Sadrazam'ın diğer aylıkların ödeneceğine dair söz vermesi üzerine İstanbul'daki ilkokullar bir aylık gecikme ile 28 Eylül'de açılabilmiştir.⁶⁵

İzmir Mebusu Hacı Süleyman Efendi'nin, ilkokulların idaresinin tamamen yerel idarelere ve cemaatlara bırakılmasını öngören kanun teklifi, TBMM'nde 4 Ekim'de görüşülmüş ve Halkçılık Programı'nın belirlenmesinden sonraya ertelenmiştir.⁶⁶

⁶² TBMM.ZC.I/II, s.342-6.

⁶³ TBMM.ZC.I/III, s.107,410,579-583; Düstur, III/I, s.58.

⁶⁴ TBMM.ZC.I/III, s.579-586.

⁶⁵ Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü III, s.197,222-3,227-8.

⁶⁶ TBMM.ZC.I/IV, s.533-543.

Mustafa Lûtfi Efendi'nin, (Siverek) İdare-i Hususiyelerin kaldırılmasıyla ilgili teklifi, TBMM'nde 4 Kasım'da görüşülmüş ve Hükümet'e gönderilmesine karar verilmiştir.⁶⁷

Maarif Vekili Dr. Rıza Nur, Zile öğretmenlerinin on, Sivas öğretmenlerinin dört, Amasya öğretmenlerinin yedi, Niğde öğretmenlerinin iki, Ankara öğretmenlerinin bir kısmının yedi aydır maaş alamadıklarını açıklamıştır. Tokat öğretmenleri, 21 Ekim 1920'de Maarif Vekaleti'ne "Devam eden açlık ve haksızlık sebebiyle görevlerimizi terk etmek mecburiyetinde kaldık" şeklinde telgraf çekerek greve gittiklerini bildirmişlerdir.⁶⁸ Ankara öğretmenleri de 3 Aralık 1920'de Ankara Öğretmen Okulu'nda toplanarak 4 Aralık'ta okullara gidilmemesini kararlaştırmışlardır.⁶⁹

Tokat'ta okulların açılmaması meselesi, Tokat Mebusu Rıfat Bey ve arkadaşları tarafından verilen bir takrirle TBMM gündemine getirilmiştir. 4 Aralık'ta yapılan görüşmelerden sonra Maarif Vekili'nin Meclis'te açıklama yapmasına karar verilmiştir.⁷⁰

TBMM'nin bu kararı üzerine ilkökul öğretmenlerinin durumu ve grevlerle ilgili olarak Maarif Vekili Dr. Rıza Nur aynı gün TBMM kürsüsüne gelerek açıklamalarda bulunmuştur. Vekil açıklamasına başlarken, öğretmenlerin maaş alamamaları nedeniyle içinde buldukları zor durumun daha önce de gündeme geldiğini ve kendisinin bütün öğretmenlerin genel bütçeden maaş almalarına dair verdiği kanun teklifinin Hükümet'çe kabul edilmediğini belirttikten sonra Tokat öğretmenleriyle ilgili olarak Maliye Vekaleti'ne 11 Eylül'de yazı yazdığını ve Eylül sonuna kadar maaşların ödenmesi için bütün Maliye memurlarına emir verildiği şeklinde cevap verildiğini, bunun üzerine kendisinin de yapılan müracaatlara aynı cevabı verdiğini açıklamıştır. Konuşmasının devamında; Zile öğretmenleri adına Ekrem imzası ile gelen bir telgrafta, dokuz aydır maaş alamadıkları ve zor durumda olduklarının belirtildiği, bunun üzerine yine Maliye Vekaleti'ne yazı yazdığını belirten Dr. Rıza Nur, Tokat Mutasarrıfı'ndan, Ziraat Bankası'na gelen 800 lira ile bir aylık maaşın bile

⁶⁷ TBMM.ZC.I/IV, s.279-285.

⁶⁸ TBMM.ZC.I/VI, s.204.

⁶⁹ Ertuğrul Zekai Ökte, "Tarihimizde İlk Öğretmenler Grevi", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı:28 (Ocak 1970), s.8-9. (Yazar, ilk öğretmenler grevi olarak 1920 sonlarında Anadolu'da yapılan grevi kaydetmektedir. Halbuki makalemizin önceki sayfalarında da görüleceği üzere ilk grev Şubat-Mart 1920'de İstanbul, İzmit ve Adapazarı öğretmenleri grev yapmışlardır. Ayrıca makalede TBMM'ne önerge veren Kütahya Mebusu'nun adı Cevat olarak verilmektedir. Doğrusu Cevdet Bey'dir. Bkz, TBMM.ZC.I/VI, s.187.)

⁷⁰ TBMM.ZC.I/VI, s.147,187-8.

verilemeyeceğine, grevde olan öğretmenlerin bir aylık maaşlarını alsalar bile Hükümet'çe kalıcı bir çözüm bulunmadıkça göreve başlamalarının şüpheli bulunduğu dair bir yazı aldığını, bunu da yazı ile Maliye Vekaleti'ne bildirdiğini, işi takip ettiğini ancak bir sonuç alamadığını belirtmiştir. Bazı mebusların, Vekil'in dosyaları okumaması ve maaş verilememesinin sözlü olarak cevap vermesine dair önerenin kabulü üzerine, Dr. Rıza Nur Maliye'nin aldığı tedbirler sonrasında Tokat'ta maaşların verildiğini ve öğretmenlerin göreve başladıklarının Mutasarrıflık'tan 28 Kasım'da bildirildiğini açıklamıştır. Görüşmelerde Maliye Vekili Ferit Bey de Ekim sonuna kadar Maarif'in bütün tahsisatlarının ödendiğini açıklamıştır.⁷¹

Hamdi Namık Bey (İzmit) söz alarak, ülkenin birçok yerinde okulların grev nedeni ile kapalı olduğunu belirten, Hükümet ve Meclis'te isteklerini kabul ettiremeyen Maarif Vekili'nin istifa etmesi gerektiğini söylemiştir. Ragıp Bey (Kütahya) ise bu konuda Meclis-i Mebusan ve TBMM'nde gerekli düzenlemelerin yapılmaması nedeniyle sadece Vekil'in değil herkesin istifa etmesi gerektiğini belirtmiştir.⁷² Görüşmeler uzun sürmüş ve yapılan tartışmalardan öğretmenlerin maaş sorununa çözüm olacak bir karar çıkmamış ve Maarif Vekili'ne güven oyu verilerek mesele kapanmıştır.⁷³

4 Aralık'taki görüşmeler sırasında Mazha Müfit Bey (Hakkâri), öğretmenlerin birikmiş maaşlarının ödenmesi için genel bütçeden özel idarc bütçelerine yardım faslından ek ödenek verilmesi için verdiği teklif, Müvazene-i Maliye Encümeni'nde incelendikten sonra 9 Aralık'ta genel kurulda görüşülmeye başlanmıştır. Bir karar alınamadığı gibi Hasan Basri Bey'in verdiği 500.000. lira ek ödenek teklifi de Maliye Encümeni'ne havale edilmiştir.⁷⁴

TBMM gündemine getirilen ilkokul öğretmenlerinin maaş sorununa bir çözüm bulunamamış, teklifler meclis encümenleri arasında gidip gelmiş, Maliye Vekaleti öğretmenlerin maaşlarının genel bütçeden ödenmesine para sıkıntısı nedeniyle karşı çıkmış, diğer taraftan özel idare bütçelerinden eğitime ayrılan paylar yetersiz kalmış, ya da gelirler toplanamamış ve öğretmenlerin bu sorunu sürüp gitmiştir. İzmir öğretmenleri ise bütçede para ayrılmadığı için maaşlarını alamamıştır.⁷⁵ İstanbul'da ise öğretmenlerin

⁷¹ TBMM.ZC.I/VI,s.202-5.

⁷² TBMM.ZC.I/VI, s.208,210.

⁷³ TBMM.ZC.I/VI, s.211-222.

⁷⁴ TBMM.ZC.I/VI, s.276-283.

⁷⁵ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*, s.344-5.

maaşları ve okulların ihtiyaçları için yardım kampanyası başlatılmış, İdadi ve sultaniler maaşların dört aydır verilememesi nedeniyle tatil edilmiştir.⁷⁶

İlkokul öğretmenlerinin maaşlarının İdare-i Hususiyelerden ödenmesi uygulamasının aksaklıkları 1923 ve 1924 yıllarında da TBMM gündemine gelmiştir. Mazhar Müfid (Denizli) Bey'in soru önergesine cevap veren Maarif Vekili İsmail Safa Bey, idare-i hususiye bütçelerindeki yetersizlik, İptidai Tahsil Vergisi'nin ve diğer vergilerdeki Maarif Hisselerinin zamanında toplanamaması ve Maliye Vekaleti ile Vilayetler arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle Kastamonu, Kayseri, Antalya vesair yerlerde ilkokul öğretmenlerinin 6-8 ay maaş alamadıkları, bir kısmının grev ilan ettiklerini ve yapılan girişimlerden sonra bunlardan bir kısmının ödendiğini söylemiştir. Mazhar Müfid Bey ise, Kayseri öğretmenlerine İdare-i Hususiye'nin maaş vermediğini, öğretmenlerin durumlarına acıyan tüccar ve esnafın aralarında topladıkları paranın dağıtıldığını açıklamıştır. Bu sırada söz alan birçok milletvekili kendi bölgelerindeki sıkıntıları ve uygulamadaki eksiklikleri dile getirmişlerdir⁷⁷. 1924 yılında da Reşid Ağa (Malatya) bir önerge vererek, Malatya'daki öğretmenlerin neden maaşlarını alamadıklarını sormuş ve Maarif Vekili İsmail Safa Bey de Maliye Vekaleti'nin gönderdiği paralarla maaşların ödendiği cevabını vermiştir⁷⁸.

İlkokul öğretmenlerinin maaşlarını zamanında alamamaları daha sonraki yıllarda da devam etmiş ve konu ülke gündemine gelmiştir. Nitekim 13 Mart 1934'te Cumhuriyet Halk Fırkası'nın grup toplantısında konuşan Başbakan İsmet Paşa; ilkokul öğretmenlerinin maaş problemiyle ilgili olarak iki senedir şikayetler aldıklarını, 1 ilde 4 aylık, 2 ilde 3 aylık, 12 ilde 2 aylık ve 11 ilde 1 aylık maaşların biriktiğini, bunların toplam miktarının 265 bin lira tuttuğunu ve gerekli önlemlerin alınacağını açıklamıştır⁷⁹.

İlköğretim okulları olarak tespit edilmiş olan Mekatib-i Umumiye-i İptidaiye ve Mekatib-i Sıbyaniye öğretmenleri ve diğer görevlilerinin maaşlarının Vilayet İdare-i Hususiye (İl Özel İdareleri) bütçelerinden ödenmesinin olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır. Öncelikle eskiden beri uygulanması ve halkın ödediği vergiler (Aşar, Temettü' ve Müsakkıfat Vergilerden belirli oranlarda hesaplanan miktarlar) doğrudan kendi bölgeleri için yapılacak harcamalara aktarılmaktadır. Bu durum, ödediği verginin kendi bölgesinde harcandığını görmesinden dolayı halkın olumlu

⁷⁶ Zeki Saruhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü III**, s.361,474.

⁷⁷ **TBMM.Z.C.II/III**, Ankara, 1976,s.348-351.

⁷⁸ **TBMM.Z.C.II/V**,Ankara,1976,s.254.

⁷⁹ **Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanların Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri I**, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1946, s.121-125.

düşüncelerle vergilerini ödemelerinde etkili olabilmektedir. Ayrıca, vergisini mecburen ödediği için halkın çocuklarını okula göndermede yaşanacak çekingenlik ve ihmallerin önüne geçilmesinde yararı olmaktadır. Genel bütçeden eğitime ayrılacak miktar azalmakta ve vergilerin tabana yayılmasıyla birlikte yerel idarecilere ve toplum liderlerine sorumluluk yüklendiği için bu vergilerin toplanmasında daha başarılı olunabilmektedir.

Diğer taraftan vilayet bütçelerinde sıkıntılarının olduğu dönemlerde (kuraklık, üretim azlığı gibi nedenlerle vergilerin az tahakkuk ettirildiği dönemlerde) öğretmen sayısı azaltılamayacağı için maaşların ödenmesinde zorluklar yaşanmıştır. Yine vergilerin toplanmasında ve harcanmasında olabilecek usulsüzlükler de bu konuda aksaklıklara yol açabilmektedir. Yine vilayet bütçelerinin kısıtlılığı ile yukarıda sayılan nedenler ve eğitimde birliktelik sağlanması, aynı işi yapanlar arasında eşitliğin gerçekleştirilmesi gibi amaçlarla ilkokul öğretmenlerinin maaşlarının genel bütçeden ödenmesi uygulaması yerinde bir uygulama olarak gözükmektedir.

ABSTRACT

One of the important education's problems is the financing problem. Since ancient ages, there are not financing problems at the education at the family and at the gratuitous education's works. That are classical İslamische schools, "the Medrese"s necessities used to be provided by "The Vakıf", the foundations. After the primary education was compelled in Tukey, expenditures of primary education began to be supplied from the local managements. Because of wars and decreases at income of the local managements, the teachers' salaries were not be able to pay and the teachers didn't enter the lessons, by striking.

Keywords: the primary school, teachers, 1920, the financing of education, the strike